

Art egipci

Codi: 100575
Crèdits: 6

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
2500239 Història de l'art	OB	1	2

Professor de contacte

Nom: Annabel Villalonga Gordaliza

Correu electrònic: Annabel.Villalonga@uab.cat

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Grup íntegre en anglès: No

Grup íntegre en català: Sí

Grup íntegre en espanyol: No

Prerequisits

Cap

Objectius

L'objectiu del present curs consisteix en fer una aproximació a l'art de l'Antic Egipte. La primera part d'aquesta assignatura s'enfoca des d'una perspectiva sincrònica de la cultura egípcia, a fi de proporcionar a l'alumnat una visió molt més àmplia i general sobre l'art egipci. S'inicia el recorregut a partir d'una introducció historiogràfica del coneixement i estudi de la cultura egípcia des de l'antigüitat fins a l'actualitat. Es tracten a continuació aspectes de la geografia, la societat, la religió o l'escriptura i com l'art egipci els ha incorporat dins del seu llenguatge plàstic i formal. A continuació, s'iniciarà un recorregut sobre els principis de representació egipcis i els aspectes simbòlics en les obres d'art. Partint d'aquest coneixement previ, es procedirà a iniciar la segona part de l'assignatura, ja des d'una vessant cronològica, amb l'objectiu d'apropar-nos a les arrels protohistòriques de la cultura i al seu posterior desenvolupament històric-artístic. S'incidirà al llarg del curs en l'anàlisi de les característiques generals que conflueixen en les obres segons el període on van ser engendrades i paral·lelament s'estudiaran aquelles obres d'art més representatives.

Acabat el curs, l'estudiant haurà de ser capaç de:

1. Reconèixer, identificar i caracteritzar les obres claus de la cultura.
2. Situar-les correctament en el seu context històric-artístic.
3. Dominar la terminologia i vocabulari propi de l'assignatura.
4. Interpretar la iconografia i el simbolisme de les obres.

Competències

- Analitzar amb esperit crític, a partir dels coneixements adquirits, l'obra d'art en les seves diferents facetes: valors formals, significat iconogràfic, tècniques i procediments artístics, procés d'elaboració i mecanismes de recepció.
- Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva, tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua.
- Interpretar l'obra d'art en el context en el qual es va gestar i relacionar-la amb altres formes d'expressió cultural

- Que els estudiants hagin desenvolupat aquelles habilitats d'aprenentatge necessàries per emprendre estudis posteriors amb un alt grau d'autonomia
- Que els estudiants sàpiguin aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.
- Reconèixer l'evolució de la imatge artística des de l'antiguitat fins a la cultura visual contemporània.

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar els creadors d'un fenomen artístic en un determinat context cultural.
2. Analitzar els receptors d'un fenomen artístic en un determinat context cultural.
3. Analitzar les idees artístiques sobre un fenomen artístic en un determinat context cultural.
4. Analitzar una imatge artística i situar-la en el seu context cultural.
5. Aplicar els coneixements iconogràfics a la lectura de la imatge artística
6. Definir i explicar amb precisió un objecte artístic amb el llenguatge propi de la crítica d'art.
7. Distingir les tècniques i el procés d'elaboració d'un objecte artístic
8. Examinar una imatge artística i distingir-ne els valors formals, iconogràfics i simbòlics.
9. Explicar els mecanismes de recepció d'una obra d'art.
10. Identificar i explicar escenes, motius, déus i altres personatges mítics en les seves representacions artístiques al llarg de l'antiguitat
11. Identificar les idees principals i les secundàries i expressar-les amb correcció lingüística
12. Reconstruir el panorama artístic d'un determinat context cultural
13. Relacionar una imatge artística amb altres fenòmens culturals de la seva època.
14. Treballar en equip, respectant les opinions alienes i dissenyant estratègies de col·laboració.

Continguts

BLOC I:

1. Introducció. La imatge d'Egipte a l'Antiguitat i l'egiptologia avui. Geografia. Llengua i escriptura. Societat: poder i estructura social. La identificació i les funcions. L'administració: regional i central. Economia i comerç. Matèries primes en l'art. Religió: fonts, mites i actors divins. 1.3 Caràcters generals sobre l'art i l'estil egipci. Reflexions sobre la imatge egípcia 1.4 El simbolisme de l'art egipci: Simbolisme de la forma, del tamany, del color i del gest. El simbolisme del temple egipci. El simbolisme en l'arquitectura funerària: programes decoratius.

BLOC II

1. El Neolític i l'Època predinàstica. Jaciment neolític de Merimde. Cultures predinàstiques: Badariense, Amratiense i Guizeense: societat, economia, enterraments i aixovars. Dinastia 0 o Nagada III. Pintura: la tomba 100 de Hieracòmpolis.

2. Època Tinita (D. I-II). Arquitectura civil. Arquitectura funerària: el cementiri reial d'Abidos. Les mastabes de Sakkara. Estatuària i relleus.

3. Regne Antic (D. III-VI). Arquitectura funerària reial: Recinte de Djesert. Piràmides d'Esnofru. Conjunt de Guiza. Arquitectura funerària privada: Tombes privades. Arquitectura religiosa: Temples solars. Escultura: característiques, tipologia. Exempta i relleus. Pintura: temes i tècniques. **Primer període intermediari** (D. VII-XI ini).

4. Regne Mig (D.XI-XIV). Arquitectura funerària: nous elements (Deir-el-Bahari). Escultura exempta i relleus. Pintura. **Segon període intermediari** (D.XV-XVII) Els Hicses i les seves aportacions.

5 . Regne Nou (D. XVIII-XX)

5.1. Els Tutmòsides: hipogeus reials i privats. Temples funeraris (Medinet Habu) I temples a les divinitats: (Karnak i Luxor). Escultura exempta monumental. Decoració mural: relleus i pintures.

5.2 El període amarnià: Akhenaton. Arquitectura civil: Tell el Amarna. Estatuària i relleus.

5.3 Els Ramèssides: Temples rupestres. Tombes a Deir el-Medina. Escultura.

Metodologia

El desenvolupament de l'assignatura contempla la següent metodologia:

- **Assistència a classes teòriques dirigides per la professora.** La profesora esposa oralment i amb suport powerpoint als estudiants els aspectes essencials de la matèria, sistematitzant els continguts i facilitant i suggerint aquella bibliografia que sigui més adient per a preparar-se l'examen.
- **Assistència a un seminari** de 3 sessions teòriques impartit per un egiptòleg sobre aspectes concrets del Regne Nou.
- **Lectures del dossier de textos.** Cadascun dels dos blocs de la matèria es recollirà per un dossier de lectures. En determinats casos amb anterioritat a l'exposició de continguts d'alguns temes serà necessària la lectura d'aquests textos que poden ser discutits a l'aula. Aquestes lectures poden ser objecte de control a les proves escrites. Les lectures del dossier es poden anar intercalant durant el curs i tenen l'objectiu d'ajudar a l'alumne en l'anàlisi i comprensió de les imatges, així com complementar o ampliar determinades parts del temari.
- **Lectura d'un llibre.** VALDESOGO MARTÍN, Maria Rosa: "El arte egipcio: como interpretar y comprender la obra plástica del Antiguo Egipto" Madrid: Dilema, 2011. Aquesta lectura de caràcter introductori i complementari per a l'assignatura serà objecte d'un test per a verificar la seva comprensió.
- **Campus Virtual.** Alguns powerpoints es penjaran al Campus Virtual, en d'altres casos els alumnes són responsables de cercar les imatges. En el Campus també es penjaran algunes lectures suggerides, així com enllaços a material audiovisual i documentals concrets que reforcen parts concretes del temari.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Assistència a classes teòriques dirigides	40	1,6	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14
Seminari Regne Nou	5	0,2	1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 12, 13
Tipus: Supervisades			
Lectures del dossier de textos	12	0,48	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14
Tipus: Autònomes			
Estudi general i preparació de proves escrites	80	3,2	
Lectura del llibre obligatori	10	0,4	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13

Avaluació

La matèria s'avaluarà en funció de 3 exercicis que venen seqüenciats en tres etapes:

- 2 proves escrites parcials (bloc I/ II): (70%). En aquestes proves s'avaluarà tota la matèria del curs continguda en les explicacions a classe i les lectures del dossier de textos. Cada prova tindrà lloc un cop s'hagi finalitzat cada bloc del temari, de manera que la primera té lloc a finals d'abril i la segona a finals de maig. A la segona prova hi haurà també 3 preguntes corresponents a les 3 sessions del seminari d'egiptologia.

- Qüestionari sobre la lectura obligatòria (30%): VALDESOGO MARTÍN, Maria Rosa: "El arte egipcio: como interpretar y comprender la obra plástica del Antiguo Egipto" Madrid: Dilema, 2011. El qüestionari integrat per 10 preguntes tipus test i un parell de preguntes on cal integrar els coneixements obtinguts a partir de la lectura té lloc aproximadament al mes de març.

Les dates concretes tant de les proves escrites (2) com del qüestionari de la lectura obligatòria, seràn establertes per la professora el primer dia de classe i es publicitaràn degudament a partir del Campus Virtual.

Opcionalment es pot lliurar a la professora abans de les proves escrites un breu comentari sobre el visionat d'un documental online o DVD dels que recomanarà a classe en relació amb el temari. La puntuació màxima és de 0.5 punts que s'afegiran al resultat obtingut en una de les dues proves escrites. Només es pot lliurar un sol comentari.

Per a poder fer mitjana amb la resta d'apartats avaluable la mitjana de les dues proves escrites parcials ha de donar un mínim de 5. Ex: 4 bloc I +6 bloc II. En cas contrari l'alumne haurà de presentar-se a la reavaluació de l'assignatura del bloc que tingui suspès. A la Reavaluació només es poden presentar aquells alumnes que prèviament s'hagin presentat a les proves escrites i les hagin suspès. No es poden presentar a la Reavaluació aquells alumnes que no s'hagin presentat a les proves anteriors.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Prova escrita 1	35%	1	0,04	2, 5, 8, 9, 10
Prova escrita 2	35%	1	0,04	1, 3, 4, 6, 7, 11, 12, 13
Qüestionari sobre la lectura obligatòria	30%	1	0,04	1, 8, 9, 14

Bibliografia

Bloc I: Aspectes generals d'art i religió

- ALDRED, C.: Arte egipcio. Barcelona, 1993.
- BAINES, J., "Communication and display: the integration of early Egyptian art and writing", Antiquity, vol. 63, nº 240. Sept. 1989, Oxford University Press. [pp. 471-482]. També a Baines, J., Visual and Written culture in Ancient Egypt. Oxford University Press, 2007. [Ch.13. pp.281-297]
- BAINES, J., "Egyptian Myth and Discourse: Myth, Gods and Early Written and Iconographic Record", JNES 50 (1991): 81-105.
- BAINES, J., "Ch.14. Status and purposes of ancient Egyptian art", Visual and written culture in Ancient Egypt. Oxford University Press, 2007. [pp.298-337].
- BARD, K., An introduction to the archaeology of Ancient Egypt. Malden: Blackwell Publishing, 2007.
- CASTEL, E., Los sacerdotes del antiguo Egipto. Madrid: Alderabán, 1998.
- DAVID, R., Religión y magia en el Antiguo Egipto. Barcelona: Crítica, 2004.
- DAVIS, W., The canonical tradition in ancient Egyptian art. Cambridge University Press, 1989.
- DONADONI, S., El arte egipcio. Madrid: Istmo, 2001.
- FRANDSEN, P.J., "On categorization and metaphorical structuring: some remarks on Egyptian Art and Language", Cambridge Archaeological Journal 7:1 (1997):71-104.
- FISCHER, H., L'écriture et l'art de l'Égypte ancienne. Paris Presses Univ. de France, 1986
- FREED, R.E., "Art of Ancient Egypt". En: Wilkinson, R., Egyptology today. New York: Cambridge University Press, 2008. pp. 123-143.
- HART, G., Mitos egipcios. Madrid: Akal, 1994.
- HORNUNG, E., El Uno y los Múltiples. Madrid: Trotta, 1999.
- HORNUNG, E., Idea into Image. Essay on Ancient Egyptian Thought. New York: Timkin, 1992.

- HORNUNG, E., Introducción a la egiptología. Estado, métodos, tareas. Barcelona: UB Publicacions, 2000. [Madrid: Trotta].
- JAMES, T.G.H.: Egyptian painting and drawing. Londres, 1985.
- JAMES, T.G.H.-DAVIES, W.V.: Egyptian Sculpture. Londres, 1985.
- LALOUETTE, C., L'art figuratif dans l'Égypte pharaonique., Manchecourt : Flammarion, 1992.
- LEITZ, C., (ed)., Lexikon der ägyptischen Götter und Götterbezeichnungen. Leuven: Peters, 2008. 8 vols.
- LEPROHON, R. J., "Egyptian Religious texts". En: Wilkinson, R., Egyptology Today. New York: Cambridge University Press, 2008. pp. 230-246.
- LURKER, M., The gods and symbols of ancient Egypt. An illustrated dictionary. Londres: Thames & Hudson, 1994.
- MANNICHE, L., El arte egipcio. Madrid: Alianza Forma, 1997
- MOLINERO, M.A. & SOLA, D., Arte y sociedad del Egipto antiguo. Madrid: Encuentro, 2000
- PARKINSON, R., Cracking codes. Berkeley: University of California Press, 1999

The painted tomb-chapel of Nebamun. Cairo:AUC, 2008

- PINCH, G., Egyptian Mythology. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- PINO, C., Arte y eternidad. La decoración de las tumbas privadas en el Reino Nuevo. Barcelona: Mizar, 2003.
- QUIRKE, S., Ra, el dios del sol. Madrid: Oberon, 2003.
- REDFORD, D.B.: Hablan los dioses. Diccionario de la religión egipcia. Barcelona: Crítica, 2003.
- ROBINS, G., Proportion and style in Ancient Egypt. London: Thames & Hudson, 1994.
- ROBINS, G., The Art of Ancient Egypt. Harvard: Harvard University Press, 2000.
- SCHÄFER, H., Principles of Egyptian Art. Oxford: Griffith Institute, 1986. Per a la ressenya triar: "On the essential character of Egyptian Art" [pp.14-36] o "On the concept of Art and on creativity" [pp.36-68] Disponibles a Copisteria.
- SHAW, I., NICHOLSON, P.: The Princeton Dictionary of Ancient Egypt. Princeton University Press, 2008.
- STEVENSON SMITH, W.: Arte y Arquitectura del Antiguo Egipto. Madrid, 2000.
- ***TEFNIN, R., "Discours et iconicité dans l'art Égyptien", Annales d'Histoire de l'Art & Archaeologie. Vol. V, 1983, Université Libre de Bruxelles. [pp. 5-17]. Humanitats Sala revistes: 7/223.
- TEFNIN, R., "Regard de face - Regard de profil. Remarques préliminaires sur les avatars d'un couple sémiotique", Annales d'Histoire de l'Art & Archaeologie. Vol. XVII, 1995, Université Libre de Bruxelles. [pp. 7-25]. Humanitats Sala revistes: 7/223.
- TEFNIN, R., "Éléments pour une sémiologie de l'image égyptienne" a Chronique d'Egypte 1991:66, n° 131-132, pp.60-88. Demanar-ho a la professora.
- TEFNIN, R., La peinture égyptienne ancienne. Un monde de signes à préserver (Série Imago, 1), Bruxelles, 1997. A dins especialment : TEFNIN, R. « Réflexions liminaires sur la peinture égyptienne, sa nature, son histoire, son déchiffrement et son avenir » [pp.3-10] i WILDUNG, D. « Écrire sans écriture. Réflexions sur l'image dans l'art égyptien » [pp.11-16].
- TEFNIN, R., « Reflexiones sobre la imagen egipcia antigua : la medida y el juego » en Miguel Angel Molinero ; Domingo Sola (coord.), Arte y Sociedad del Egipto Antiguo. Madrid : Encuentro, 2000. [pp.15-36]
- VOLOKHINE, Y., La frontalité dans l'iconographie de l'Égypte ancienne. Genève : Cahiers de la Société d'Égyptologie, vol.6, 2000
- WILKINSON, R.H., Todos los dioses del Antiguo Egipto. Madrid: Oberon, 2003.
- WILKINSON, R.H., Egyptology Today. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Simbolisme general:

- BAINES, J., "Ch. 11. Colour terminology and colour classification: ancient Egyptian colour terminology and polychromy", Visual and written culture in Ancient Egypt. Oxford University Press, 2007. [pp.240-262]
- BAINES, J., "Ch. 12. Stones and other materials: usages and values". Visual and written culture in Ancient Egypt. Oxford University Press, 2007. [pp.263-280]
- CASTEL, E., Egipto, signos y símbolos de lo sagrado, Madrid: Alderabán, 1999.
- DESROCHES, C., Lorsque la Nature parlait aux Égyptiens. Paris : Philippe Rey, 2000.

- DESROCHES, C., Amours et fureurs de La Lointaine. Eure: Stock/Pernoud, 2000.
- DESROCHES, C. & ELOUARD, D., Símbolos de Egipto. Barcelona: Paidós, 2005.
- WILKINSON, R.H., Cómo leer el arte egipcio. Crítica: Barcelona, 2004.
- WILKINSON, R.H., Magia y símbolos en el arte egipcio. Madrid: Alianza Ed, 2003.

Simbolisme del temple egipci:

- GALÁN, J.M.: "Ideas sobre la percepción del cosmos y su representación en el antiguo Egipto" en B.A.E.D.E, 3, (1991): 134-142.
- LEBLANC, C., « Quelques reflexions sur le programme iconographique et la fonction des temples de « millions d'années » » en Stephen Quirke (ed) The Temple in Ancient Egypt : new discoveries and recent research. London: British Museum Press, 1997. pp.49-56
- MOLINERO POLO: "Templo y cosmos" en Miguel Angel Molinero et alt. (coord) , Arte y sociedad del Egipto Antiguo. Madrid: Encuentro, 2000: 69-94
- NAYDLER, J., El templo del cosmos. Madrid: Siruela, 2003
- SPENCER, P.: The Egyptian Temple: A Lexicographical Study. Londres, 1984.
- WILKINSON, R.H., Todos los templos del Antiguo Egipto, Destino, Barcelona, 2002.

Bloc 2: Egipte històric

- ADAMS, B.; CIALOWICZ, K.: Protodynastic Egypt. Princes Risborough, 1997.
- ALDRED, C.: Los tiempos de las pirámides. De la prehistoria a los Hicsos (1560 a.C). Madrid, 1978.
- ALDRED, C.: Los egipcios. Barcelona, 1988.
- ALDRED, C. : Akhenaton, roi d'Égypte, Paris: Ed. du Seuil, 2001.
- ASSMANN, J., Egipto: Historia de un sentido. Madrid: Abada, 2005.
- BOULANGER, R.-NESRIN, H., Pintura egipcia y del Antiguo Oriente. Historia General de la Pintura,

Madrid, 1968.

- BRODRICK, M; MORTON, A.A., Diccionario básico de Arqueología egipcia. Barcelona: Obelisco, 2001.
- CLARKE, S.; ENGELBACH, R.: Ancient Egyptian Construction and Architecture. Londres, 1930.
- *DAVIS, W.V.: The Canonical Tradition in Ancient Egyptian Art. Cambridge, 1989.
- DAVIS, W., Masking the blow. The scene of representation in Late Prehistoric Egyptian Art. Oxford: University of California Press, 1992
- DAUMAS, F.: La civilización del Egipto faraónico. Barcelona, 1972.
- DESROCHES NOBLECOURT, Ch.: Pinturas egipcias en tumbas y templos. Barcelona, 1962.
- DESROCHES NOBLECOURT, Ch.: La escultura del Antiguo Egipto. Nuevo Imperio y Período de El Amarna. Barcelona, 1960.
- DRIOTON, E.-VANDIER, J.: Manuel d'archéologie égyptienne. París, 1952-1978. (6 vols.)
- EDWARDS, I.E.S.: The pyramids of Egypt. Londres, 1985. (ed. revisada) EDWARDS, I.E.S., Las pirámides de Egipto, Crítica, Barcelona, 2003.
- EGGBRECHT, A.: El antiguo Egipto. 3000 años de historia y cultura del Imperio Faraónico. Munich, 1984.
- HAWASS, Z., (Dir) Tesoros de las Pirámides, Librería Universitaria, Barcelona, 2005
- JAMES, T.G.H.: Egyptian painting and drawing. Londres, 1985.
- JAMES, T.G.H.-DAVIES, W.V.: Egyptian Sculpture. Londres, 1985.
- *KEMP, B.J.: Antiguo Egipto. Anatomía de una civilización. Barcelona, 1992.
- LECLANT, J.: Los faraones, los tiempos de las pirámides. Madrid, 1978.
- LECLANT, J.: El Imperio de los conquistadores. Egipto en el Nuevo Imperio. Madrid, 1979.
- LECLANT, J.: El Egipto del crepúsculo. Madrid, 1979.
- LEHNER, M., Todo sobre las pirámides, Destino, Barcelona, 2003.
- LLOYD, S.- MULLERH, W., Architettura delle origini. Milà, 1980.
- MEKHITARIAN, A.: La peinture égyptienne. Gènova, 1954.
- *MICHALOWSKY, K.: Egipto. Arte y civilización. Barcelona, 1977.
- MICHALOWSKY, K. El arte del antiguo Egipto, Akal, Madrid, 2000
- PAGE, A.: Egyptian Sculpture. Archaic to Saite. Warminster, 1976.
- PADRÓ PARCERISA, J.: Bibliografía egipciològica. Barcelona, 1984.

- PÉREZ LARGACHA, A: <<La paleta de Narmer>>, Aegyptiaca Complutensia. Revista de la Universidad de Alcalá, "De Narmer a Ciro (3150 a.C- 642 d.C)", nº 1/ 1992, Alcalá de Henares, 1991.

[p.27-36].

- REYMOND, E.A.E.: The Mythical Origin of the Egyptian Temple. Manchester, 1969.
- REEVES, N; WILKINSON, R.H., Todo sobre el Valle de los Reyes, Destino, Barcelona, 1999.
- ROBINS, G.: Egyptian Painting and Relief. Londres, 1986.
- SACRISTÁN HERAS, F.J.: <<El cuchillo de Gebel-el-Arak. Un testimonio de los contactos entre Mesopotamia y Egipto a mediados del cuarto milenio a.J.C>>, B.A.E.E, nº 6, 1996. [p.9-32].
- SCHULZ, R.; SEIDEL, M (eds.), Egipto. El mundo de los faraones. Colonia: Könnemann, 1997
- STEAD, M.: Egyptian life. Londres, 1987.
- TIRADRITTI, F., Tesoros egipcios del Museo de El Cairo, Folio, Barcelona, 2000
- TRIGGER, B.G.- KEMP, B.J. et alt.: Historia del Egipto Antiguo. Barcelona, 1985.
- VANDIER, J.: La sculpture égyptienne. Mullhouse-Dornach, 1951.
- VANDERSLEYEN, C.: L'Egypte et la valle du Nil. De la fin de l'Ancien Empire à la fin du Nouvel Empire. T. 1 París, 1995.
- VANOYEKE, V.: Les Ptolomeés, derniers pharaons d'Egypte. París, 1998.
- VERCOUTTER, J.: l'Egypte et la vallé du Nil. Des origines à la fin de l'Ancien Empire. París, 1992.
- WEEKS, K., (Dir.),El Valle de los Reyes. Las tumbas y templos funerarios de Tebas, Librería Universitaria, Barcelona, 2005
- WHITEHOUSE, H.: Ancient Egypt and Nubia in the Ashmolean Museum.Oxford: The Ashmolean, 2009.
- WILKINSON, A.: Ancient Egyptian Jewellery. Londres, 1971.
- WILKINSON, R.H.: Los templos del Antiguo Egipto. Londres, 2000.
- WILKINSON, R.H: Egyptology today. Cambridge : Cambridge University Press, 2008
- YOYOTTE, J.: Los tesoros de los faraones. Ginebra, 1968.
- ZIEGLER, C.; BOVOT, J.Luc: [Art et archéologie : l'Égypte ancienne](#). Paris : École du Louvre: Réunion des Musées Nationaux: La Documentation française, 2001

REVISTES ESPECIALITZADES

Aula Orientalis

BAEE à Boletín de la Asociación Española de Egiptología

BIFAO à Bulletin de l'Institut Français d'archéologie orientale

BSFE à Bulletin de la Société Française d'Égyptologie

JEA à Journal of Egyptian Archaeology

JNES à Journal of Near Eastern Studies